

Orbán Balázs

Alkotmányjogi Tanszék

Témavezető: Kukorelli István

A MINISZTERELNÖK LEMONDÁSÁNAK ALKOTMÁNYOS KORLÁTAIRÓL

A rendszerváltozás óta a miniszterelnök lemondásával kapcsolatos szabályok két alkalommal is a közjogi viták kereszttüzébe kerültek. A dolgozat célja ezen diskurzusok tapasztalatainak összesítése, valamint a felmerült értelmezési nehézségek kapcsán megoldási javaslatok felvázolása. Mindezt azért is tartom szükségesnek, mert a miniszterelnök lemondása nem csupán a kérdés politikai érzékenysége, hanem a kormányforma alakításában betöltött szerepe okán is széleskörű érdeklődésre tarthat számot.

Kiindulásképpen azt állapíthatjuk meg, hogy a rendszerváltozás során bekövetkező alkotmánymódosítások¹ voltak azok, amelyeknek a kancelláriademokrácia névvel illetett kormányforma magyar meghonosodását köszönhetjük. „Az alkotmány-revizió megváltoztatta a kormányzati rendszert, bevezette a kancelláriademokráciát”,² melynek legismertebb intézménye az akkor bevezetésre került konstruktív bizalmatlanság. A kormányforma lényegéhez azonban nem ezen jogintézmény tanulmányozása során jutunk a legközelebb. Tömören kifejezve: kancelláriademokrácia létezhet a konstruktív bizalmatlanság intézménye nélkül is, de a konstruktív bizalmatlanság intézménye nem létezhet kancelláriademokrácia nélkül. A kancelláriademokrácia igazi lényege ugyanis a miniszterelnök kiemelt alkotmányos pozíciója, aminek valódi alapját a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény (a továbbiakban: Alkotmány) 33. § (3) bekezdése,³ valamint a 33/A. §-a⁴ adja. Ezen szabályokon keresztül gyakorol ugyanis a miniszterelnök döntő

---

¹ Az 1990. évi XXIX. tv., valamint az 1990. évi XL. tv.

² KUKORELLI István – TAKÁCS Imre: „A magyar alkotmány története. Az alkotmányos rendszerváltozás jellemzői”. In: Kukorelli István (szerk.): Alkotmánytan I. Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 68. o.

³ Alkotmány 33. § (3) bek.: „A miniszterelnököt a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés tagjai többségének szavazatával választja. A miniszterelnök megválasztásáról, továbbá a Kormány programjának elfogadásáról az Országgyűlés egyszerre határoz.”

⁴ Alkotmány 33/A. §-a: „A Kormány megbízatása megszűnik:

- a) az újonnan megválasztott Országgyűlés megalakulásával,
- b) a miniszterelnök, illetőleg a Kormány lemondásával,
- c) a miniszterelnök halálával,
- d) a miniszterelnök választójogának elvesztésével,
- e) a miniszterelnök összeférhetlenségének megállapításával, illetőleg

befolyást a miniszterekre, sőt magára a Kormányra is. A miniszterelnök uralja a Kormány egyes tagjait (vagyis a minisztereket) azzal, hogy – a köztársasági elnök csekély mérlegelési jogkörét zárójelbe téve – szabadon dönt a miniszterek kinevezéséről és felmentéséről, de uralja magát a Kormányt is azáltal, hogy az Alkotmány a Kormány megbízatása megszűnését elválaszthatatlanul a miniszterelnök személyéhez köti. Mindezekből következik, hogy a kormányforma nézőpontjából a miniszterelnök lemondásának kérdése – mint a Kormány megbízatását megszüntető egyik ok – döntő jelentőséggel bír, így pedig jogosan merül fel igény a lemondás részletszabályainak alkotmányos vizsgálata iránt is.

A miniszterelnök lemondásáról az Alkotmány 33/A. § b) pontja rendelkezik. A jelentőségére tekintettel álljon itt az összeolvasható konkrét normaszöveg is: „*A Kormány megbízatása megszűnik a miniszterelnök, illetőleg a Kormány lemondásával.*” Rendkívül izgalmas ez a mondat, ugyanis azonnal szemünkbe ötlük benne az „illetőleg” szó. Az „illetőleg” szóval leginkább a „pontosabban szólva”, illetve a „helyesebben” kifejezéseket rokoníthatjuk,⁵ ebből pedig rögtön nyilvánvalóvá válik, hogy az idézett alkotmányszöveg nem a Kormány és a miniszterelnök vagylagos lemondásáról szól, hanem a fenti szakasz alapján a Kormány és a miniszterelnök cselekménye ugyanannak a joghatásnak a kiváltására alkalmas. A miniszterelnök lemondása minden körülmények között a Kormány megbízatásának megszűnését is jelenti. Az Alkotmány 33/A. § b) pontja szerint tehát a miniszterelnök és a Kormány lemondása – egyetlen, később tárgyalt kivétellel – szinonimaként áll egymás mellett.

A miniszterelnök lemondására két módon kerülhet sor. Az első szerint a miniszterelnök az Alkotmány 33/B. § b) pontja alapján, önkéntes elhatározással dönt úgy, hogy távozik a kormányfői posztról. Ezt az Alkotmány alapján bármikor, korlátozás nélkül megteheti. A lemondás automatikusan a Kormány megbízatása megszűnését is maga után vonja, a lemondás érvényességéről, hatályba lépéséről ugyanakkor az Alkotmány nem rendelkezik. A másik mód alapján a miniszterelnök az Alkotmány 39/A. § (5) bekezdésének megfelelően, a „sima” bizalmatlanság intézménye révén kényszerül lemondásra akkor, amikor az Országgyűlés akár az Alkotmány 39/A. § (3) bekezdése, akár a 39/A. § (4) bekezdése alapján megvonja a bizalmat a Kormánytól.⁶ A másodikként tárgyalt lemondással kapcsolatban az

---

f) ha a 39/A. § (1) bekezdésében foglaltaknak megfelelően az Országgyűlés a miniszterelnöktől a bizalmat megvonja és új miniszterelnököt választ.”

⁵ Az illetőleg szó – ide vonatkozó – pontos jelentése: „<Az előző állítás helyreigazítására, módosítására v. pontosabb szövegezés bevezetésére:> helyesebben v. jobban mondvá, pontosabban kifejezve...” A magyar nyelv értelmező szótára. Szerk.: A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Akadémia Kiadó, Budapest, 1965, 469. o.

⁶ Alkotmány 39/A. § (3) bek.: „A Kormány – miniszterelnök útján – bizalmi szavazást javasolhat a (2) bekezdésben előírt határidők szerint.”

Alkotmány 39/A. § (4) bek.: „A Kormány – miniszterelnök útján – azt is javasolhatja, hogy az általa benyújtott előterjesztés feletti szavazás egyben bizalmi szavazás legyen.”

Alkotmány – ha lehet – még kevesebb útmutatást nyújt számunkra, mint az első esetben, holott ezen a típusú lemondás számos közjogi kérdést jogosan vet fel. Annyi bizonyos, hogy az Alkotmány 39/A. § (5) bekezdésén alapuló lemondás nem a miniszterelnök vagy a Kormány diszkréciójától függő döntés, hanem magából az alkotmányszövegből eredő kötelezettség. A lemondás elmaradására az Alkotmány megsértése nélkül nem kerülhet sor. A bizonytalanságot az okozza, hogy a bizalom megvonása nem jár automatikusan a Kormány megbízatása megszűnésével, ahogyan azt korábban a konstruktív bizalmatlanság esetében láttuk. Ilyenkor ugyanis az Alkotmány nem a Kormány megbízatása megszűnésének okai közé vesz fel egy újabb – az Alkotmány 39/A. § (5) bekezdése szerinti bizalommegvonáson alapuló – megszűnési okot, hanem a megbízatás megszűnését az Alkotmányban már megtalálható okok egyikéhez, nevezetesen a miniszterelnök lemondásához kapcsolja. A bizalmatlanság miatt bekövetkezett lemondás és a Kormány megbízatása megszűnésének okai közötti kapcsolatot tehát az Alkotmány 33/A. § b) pontjának „illetőleg a Kormány lemondásával” szövegrésze adja. Ezért az Alkotmány 39/A. § (5) bekezdésén alapuló lemondás az egyetlen kivétel, ami miatt az „illetőleg a Kormány lemondásával” szövegrész elengedhetetlen az alkotmány-szöveg koherenciájának fenntartásához.

Annak a megoldásnak, hogy a „sima” bizalommegvonás esetében a Kormány megbízatás nem szűnik meg automatikusan, hanem csupán lemondási kötelezettség keletkezik, feltehetően az Angliában bevett, éppen ezért westminsteri-modellnek is nevezett eljárás az oka. Ebben a modellben a Kormány egyetlen elveszített parlamenti szavazást követően is köteles lemondani. A kontinentális alkotmányok a hasonló – élet idegennek minősíthető – megoldásokat valószínűleg innen vették át. A westminsteri-modellben a lemondási kötelezettség egy úgynevezett convention, vagyis bevett és követendő szokás, nem pedig jogszabály.⁷ A kontinentális közjogi hagyományokban, ahol minden fontosabb kötelezettséget jogszabály rögzít, egy ilyen kivétel léte (a gyakorlati alkalmazhatóság szempontjából) egyáltalán nem biztos, hogy szerencsésnek bizonyul.

Az ugyanis, hogy ebben az esetben a megbízatás megszűnése nem ex lege következik be, hanem egy másik aktushoz kötődik, könnyen alkotmányértésre csábíthat. Különösen úgy, hogy ezt az aktust a Kormánynak a hatályos jogállástörvény alapján a bizalomvesztett kormányfő útján kell megtennie.⁸ Ezt a megköttést ugyanakkor csupán a jogállástörvény tartalmazza, az Alkotmány maga nem. Adja magát ugyan az értelmezés, hogy a Kormány a miniszterelnök útján mond le, azonban erre irányuló egyértelmű alkotmányi követelmény nincsen, ebből következően

---

Alkotmány 39/A. (5) bek.: „Ha az Országgyűlés a (3)-(4) bekezdésben foglalt esetekben nem szavaz bizalmat a Kormánynak, a Kormány köteles lemondani.”

⁷ Herbert KÜPPER – TÉREY Vilmos: „39/A. § [A bizalmatlansági indítvány]”. In: Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. Századvég Kiadó, Budapest, 2009, 1401. o.

⁸ A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2006. évi LVII. tv. 18. § (4) bek.

pedig elképzelhető olyan értelmezés is, melyben a Kormány a tagjainak többsége által meghozott döntés útján mond le. Az Alkotmány 33. § (1) bekezdése alapján a Kormány a miniszterelnökből és a miniszterekből áll, ezért a Kormány „önállóan” csak akkor tud lemondani, ha tagjainak (minimum az egyszerű) többsége így dönt. A Kormány ugyanis testületként hozza meg döntéseit, melynek során a miniszterelnök, akinek szavazata ugyanannyit ér, mint a többi miniszteré, akár le is szavazható. Felmerül a kérdés, hogy a miniszterelnök ellenében meghozott kormánydöntés vajon lemondásnak tekinthető-e?⁹ Egyes vélekedések szerint a Kormány „önállóan” (vagyis tagjai többségének szavazatával) azért nem mondhat le, mert a Kormány nem a testületiség elve szerint működik. Ebből kifolyólag a miniszterelnök lemondása ugyan megszünteti a Kormány megbízatását, de a miniszterelnök lemondása nélkül a többi kormánytag lemondó nyilatkozata nem szünteti meg a Kormány megbízatását. A miniszterek tehát csak a miniszterelnök lemondásával együtt mondhatnak le a Kormány megbízatásáról.¹⁰

A magam részéről azt gondolom, hogy ennél az álláspontnál sokkal szerencsésebb, ha a kérdést onnan közelítjük meg, hogy a kancelláriademokrácia kormányformájából igenis levezethető az, hogy a Kormánynak mindenkor a miniszterelnök útján kell lemondania, vagyis a Kormánynak önálló lemondási joga nincsen. Amennyiben ezt a logikát követjük, úgy elejét vesszük a fenti álláspont által generált problémának, és nem sodródunk olyan bizonytalan helyzetbe, ahol a miniszterelnök ellenében meghozott kormánydöntés érvénytelenségét kell normaszövegen túli elvekkel bizonygatnunk. Csupán azt kell kimondanunk, hogy a Kormány testületként nem, csupán a miniszterelnök útján mondhat le. Ezt a nézetet támasztja alá az Alkotmány 33/A. § b) pontja is, amikor (mintegy főszabályként) a miniszterelnök lemondásáról rendelkezik, a Kormány lemondását pedig csak pontosításként tartalmazza. Az „illetőleg” szó nyelvtani és logikai értelmezése alapján a Kormány önállóan nem mondhat le se olyan testületi döntés révén, melyet a miniszterelnök támogat, se olyan testületi döntés révén, melyet a miniszterelnök nem támogat. Mint ahogyan azt már említettem, az „illetőleg a Kormány lemondásával” szövegrész csupán az Alkotmány koherenciájának fenntartásában játszik szerepet azáltal, hogy az Alkotmány 33/A. §-ának és 39/A. §-ának kapcsolatát igyekszik egyértelművé tenni. De lege ferenda kívánatos lenne, ha az Alkotmány szövege úgy módosulna, hogy az Alkotmány 39/A. § (5) bekezdésébe kerülne az a követelmény, hogy a Kormány a miniszterelnök útján mond le, így pedig az Alkotmány 33/A. § b) pontjának „illetőleg a Kormány lemondásával” szövegrészét el lehetne hagyni.

Ennél is gyakorlatibb problémák forrása lehet az, hogy az Alkotmány határidőt sem tartalmaz arra nézve, hogy a 39/A. § (5) bekezdés szerinti lemondást mennyi

⁹ Egy ilyen eshetőség ugyan a Kormány általános döntéshozatali eljárása során sem gyakran történik meg, egy kiélezett politikai szituációban pedig szinte elképzelhetetlen, de egy helyes értelmezésnek ezzel a lehetőséggel is számolnia kell

¹⁰ Ezen álláspont megtalálható: Herbert KÜPPER – TÉREY Vilmos: „33/A. § [A Kormány szervezete és megalakulása]”. In: Jakab András (szerk.): i.m. 1312. o.

időn belül kell az arra kötelezettnek megtennie. Nem kívánom részletesen kifejteni, de azt gondolom, hogy széles körű egyetértésre találhat az a megállapítás, hogy ebben az esetben a lemondásnak haladéktalanul be kell következnie. Nem számítana a haladéktalanság követelménye megsértésének, ha a lemondás a bizalomvesztéstől számított három napon belül bekövetkezne. Mindez azért is roppant fontos rögzíteni, mert az ügyvezető miniszterelnökre és Kormányra, továbbá a köztársasági elnök jelölési jogára vonatkozó normák egészen a lemondó aktus megtételéig nem alkalmazhatóak, hiszen ha alkalmazásukra a Kormány megbízatása megszűnése előtt mégis sor kerülne, az ugyanolyan alkotmány sértés volna, mint magának a lemondási kötelezettségnek az elmulasztása.

Összességében megállapíthatjuk, hogy az Alkotmány meglehetősen szűkszavúan (néha még úgy sem) fogalmazza meg a lemondás részletszabályait. Éppen ezért, ha egyetértünk abban, hogy a miniszterelnök lemondása kapcsán szükségszerűen kialakuló kényes politikai helyzet miatt elengedhetetlen bizonyos mélységű szabályozás, akkor azt is be kell látnunk, hogy alkotmánymódosítás nélkül ezek a részletszabályok csupán a Kormány, a miniszterelnök és miniszterek jogállásáról szóló „feles” törvényben helyezhetők el. Így viszont az elhelyezett szabályokat mindenkor alkotmányossági kontroll alá kell vetnünk, melyhez – reményem szerint – jelen tanulmány második fele valódi segítséget tud nyújtani.

A rendszerváltozást követően először a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról és felelősségéről szóló 1997. évi LXXIX. törvény (a továbbiakban: Kjt.v.) 7. §-a¹¹ igyekezett a miniszterelnök lemondásának meglehetősen bizonytalan kérdéseit átfogóan rendezni. A Magyar Köztársaság miniszterelnöke 2004 augusztusában – érzékelvén, hogy vele szemben bizalomvesztés következett be – úgy határozott, hogy távozik posztjáról, a Kjt.v. 7. §-a „harmincnapos lemondási idő megjelölése” szövegrészének alkotmányossága iránt a megalapozott kétség ekkor fogalmazódott meg nyíltan.¹² Az alkotmánybíróshoz számos indítvány érkezett, az indítványozók érvelése azonban két jól elkülöníthető érvrendszeren alapult. Az első szerint az idézett szövegrész elsősorban azért alkotmány sértő, mert ellentétes az Alkotmány 33/A. § b) pontjában található megszűnési okkal. Másodsorban ellentétes az Alkotmány 39/B. §-ával és a 39/C. §-ával is, melyek az ügyvezető Kormányra és miniszterelnökre vonatkozó szabályokat rögzítik. Az érvrendszer második csoportját azok a meglátások adják, melyek szerint a szövegrész azért

---

¹¹ Kjt.v. 7. §-a: „A miniszterelnök, illetőleg a Kormány a köztársasági elnök útján az Országgyűlés elnökéhez intézett írásbeli nyilatkozatával – harmincnapos lemondási idő megjelölésével – lemondhat megbízatásáról. A köztársasági elnök legkésőbb a nyilatkozat kézhezvételétől számított harmadik napon köteles továbbítani a lemondó nyilatkozatot. Az Országgyűlés elnöke legkésőbb a nyilatkozat kézhezvételét követő ülésnapon tájékoztatja az Országgyűlést. A lemondás érvényességéhez elfogadó nyilatkozat nem szükséges.”

¹² Annyit meg kell jegyezmem, hogy a szövegrészt akkor értelmezzük helyesen, ha annak alapján a miniszterelnök lemondása a lemondó nyilatkozat Országgyűlés elnökéhez érkezését követő harmincadik napon lép hatályba

alkotmányellenes, mert „sérti a személyiségi jogokat, sérti az önrendelkezést”,¹³ vagy ahogyan magukat az indítványozókat idézi az Alkotmánybíróság határozata: „(...)a lemondás a személyes önrendelkezési alkotmányos alapjog része. Senki sem kényszeríthető akaratan kívül arra, hogy miniszterelnökként az országot vezesse.”

Az Alkotmánybíróság – az 55/2004. (XII. 13.) AB határozatban – az alkotmányellenesség vizsgálata során először azt állapította meg, hogy az Alkotmány rendelkezései a Kormány megalakulását, illetve megbízatásának megszűnését a miniszterelnök személyéhez kötik. A Kormány megbízatása megszűnéséhez az Alkotmány azonnal belépő átmeneti szabályokat kapcsol. Az átmenetre vonatkozó alkotmányi rendelkezések valamennyi megbízatást megszüntető ok esetében az új miniszterelnök megválasztásáig irányadóak. Ezt követően a testület azt hangsúlyozza, hogy az Alkotmány alapján a miniszterelnök és a Kormány lemondása azonos joghatással bír. Az Alkotmány nem enged olyan következtetést, mely szerint a miniszterelnök lemondását követően a miniszterelnök, illetőleg a Kormány teljes jogkörrel hivatalban marad. A testület megállapítja továbbá, hogy a Kormány megbízatása megszűnésének további eseteinél, valamint az azokhoz kapcsolt jogkövetkezmények beálltánál is a hangsúly – az Alkotmány szövegének nyelvtani és logikai értelmezése alapján – az „azonnaliságon” van.

A dolgozat egésze szempontjából is nagyon jelentős az Alkotmánybíróság azon mondata, mely szerint „az Alkotmány a miniszterelnök, illetőleg a Kormány megbízatása megszűnésének körében egymással szorosan összefüggő szabályok által, zárt rendszert alkot”. A mondat jelentősége abban áll, hogy ebből a zárt rendszerből nemcsak a megbízatás megszűnésére vonatkozó megállapítások adódnak, hanem magára a kormányformára vonatkozó következtetések is levonhatók.

A testület megállapítja, hogy az Alkotmány 39. § (2) bekezdésének azon felhatalmazása, amely alapján a törvényhozás a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállását, díjazását, továbbá felelősségre vonásuk módját „feles” törvényben szabályozhatja, értelemszerűen csak az Alkotmányban nem szabályozott kérdésekre terjedhet ki. Következésképpen – folytatja az Alkotmánybíróság – a Kormány, illetve a miniszterelnök státuszát meghatározó szabályok az Alkotmány szintjére tartozó normák. Az Alkotmány tételes rendelkezései a kormányzati munka stabilitásának alkotmányos értékére különös gondot fordítanak, és ez kifejeződik abban is, hogy az Alkotmány az átmenet minden lényeges mozzanatáról rendelkezik. Tehát – éppen a kormányzati munka stabilitásának megőrzése miatt – az ügyvezető miniszterelnök, illetve az ügyvezető Kormány intézményének ugyanúgy garanciális jelentősége van, mint ahogy annak is, hogy az ezzel járó korlátozott jogkör mely időponttól érvényesül.

A fentiek alapján – állapítja meg az Alkotmánybíróság – a Kjt. 7. §-ának harmincnapos lemondási időt megállapító rendelkezése több szempontból is ellentétben áll az Alkotmánynak a Kormány megbízatása megszűnését szabályozó rendel-

¹³ Interjú Sólyom Lászlóval az Info Rádióban 2004. augusztus 26-án. Forrás: <http://index.hu/belfold/ak0826> (2010. január 6-ai tartalom)

kezéseivel. Egyrészt a harmincnapos lemondási idő különválasztja a lemondás időpontját és a lemondás hatályát, ami ellentétes az Alkotmánynak az ügyvezető Kormányról és miniszterelnökről szóló passzusaiival. Az Alkotmány ugyanis egyértelműen és eltérést nem engedő módon kapcsolja a lemondás tényéhez az ügyvezető miniszterelnökre és Kormányra vonatkozó szabályok alkalmazását. A lemondási idő úgymond „átrendezi” az Alkotmány vonatkozó rendelkezéseit, ezért az a megoldás sem bizonyulna alkotmányosnak, ha a „miniszterek lemondásának analógiáján”¹⁴ legfeljebb harmincnapos lemondási időt írna elő a törvény.” Másrészt az egyszer már lemondott Kormányból további harminc napra teljes jogkörűként regnáló Kormányt létrehozó szabály azért is ellentétes az Alkotmánnyal, mert így elméletileg sem lehet kizárni, hogy a lemondott Kormányal szemben bizalmatlansági indítványt nyújtsanak be.

Minderre tekintettel az Alkotmánybíróság megsemmisítette a Kjtv. 7. §-ának harmincnapos lemondási időt előíró szövegrészét. Külön is szeretném felhívni a figyelmet arra a félreértésre, ami az Alkotmánybíróság határozatának téves értelmezéséből fakadhat. Sajnos széles körben elterjedt az a vélekedés, hogy a testület a harmincnapos lemondási időt azért nyilvánította alkotmányellenesnek, mert az a lemondási eljárást az Alkotmány rendelkezéseihez képest tovább szűkítette. Ez az értelmezés azonban a testület határozatából nem következik. Az Alkotmánybíróság nem azért tartotta alkotmányellenesnek a harmincnapos lemondási időt, mert az Alkotmány ilyet nem ismer, hanem azért, mert az Alkotmányban kimerítően szabályozott lemondás folyamatába iktatott olyan többletelemet, melyre maga az Alkotmány nem ad lehetőséget. A harmincnapos lemondási idő az azonnaliság Alkotmánybíróság által megállapított követelményét kerüli meg a lemondás hatályának kitolásával. Azt ugyanakkor nem mondta ki a testület, hogy a megbízatás megszűnésével kapcsolatos minden súlyú és jellegű szabályalkotás – mivel az Alkotmányban szabályozott viszonyok további szűkítésének minősül – alkotmányellenes. Ily módon tehát az alkotmányosság megítélése során különbséget kell tennünk a lemondás folyamatára vonatkozó szabályok, valamint a lemondás eljárási részlet-szabályai között. A lemondás Alkotmányban rendezett folyamatát korlátozó rendelkezések alkotmányellenessége mindenfajta további vizsgálata nélkül megállapítható, az eljárási szabályok alkotmányosságának megítélése azonban ennél komolyabb vizsgálódást igényel.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a testület fent tárgyalt határozata pontosan és precízen tárja fel a harmincnapos lemondási idő alkotmányellenességét, gondosan értelmezve az Alkotmánynak a Kormány megbízatása megszűnésére, valamint az ügyvezető miniszterelnökre és Kormányra vonatkozó rendelkezéseit.

Azt azonban nem hallgathatjuk el, hogy az Alkotmánybíróság az alkotmányellenesség vizsgálatát a probléma könnyebbik vége felől végezte el. A határozat megszületése óta eltelt események tükrében érdemesnek bizonyult volna, ha a testület a

---

¹⁴ (Beszúrástól) Kjtv. 13. §

nyilvánvaló, „technikai” jellegű alkotmányellenességen túli, „érdemi” alkotmányellenességgel is foglalkozott volna. Gondolok itt azokra az érvekre, melyek a harmincnapos lemondási idő alkotmányellenességének indokolásakor nem (csak) az ügyvezető miniszterelnökre és Kormányra vonatkozó szabályokba való nyilvánvaló ütközésre helyezték a hangsúlyt, hanem hivatkoztak az Alkotmány 54. § (1) bekezdésének, mintegy a „személyes önrendelkezés alkotmányos alapjogának” sérelmére, valamint a lemondási idő és az Alkotmány struktúrájának összeütközésére.¹⁵ Mindez azért sajnálatos, mert az igazán érdekes kérdések éppen ezen a ponton merültek volna fel.

Most tehát vegyük sorra azokat az érveket, amelyek alapján a Kjt. 7. §-ának alkotmányellenességét a határozatban foglaltakon túlmenően is meg lehetett volna állapítani. Az egyik – az indítványozók által is említett – érv az Alkotmány 54. § (1) bekezdésébe, vagyis az emberi méltósághoz való jogba ütközés. Az Alkotmánybíróság szerint az emberi méltósághoz való jog tulajdonképpen azt jelenti, hogy „van az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelyeknél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá.”¹⁶ Az Alkotmánybíróság gyakorlatában – a 8/1990. (IV. 23.) AB határozat óta – az emberi méltósághoz való jog általános személyiségvédelmi funkcióval bír, a testület ugyanis e jogot tekinti olyan általános személyiségi jognak, amelyre minden esetben hivatkozni lehet, ha az adott tényállásra a nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható, és az egyén autonómiájának védelme érdekében a jogvédelem mégis szükségesnek bizonyul. Az általános személyiségi jog különböző megfogalmazásokban szerepel a testület döntéseiben, így a személyiség szabad kibontakoztatásához, az önazonossághoz, az önrendelkezéshez való jogként, általános cselekvési szabadságként, illetve a magánszféra védelméhez való jogként.¹⁷ Ezek alapján pedig azt lehet állítani, hogy a mindenkori miniszterelnökök joga van a posztjáról való a lemondáshoz, pontosabban szólva az azonnali lemondáshoz. Az azonnali lemondást és az utódlási folyamat beindítását késleltető lemondási idő a lemondást annak megtételétől számított harminc napig jogkövetkezmény nélkül hagyja, ezzel pedig a miniszterelnök személyének önrendelkezéshez való joga, vagyis az emberi méltósághoz való joga szenved csorbát.

Ebből a gondolatmenetből két érdekes következtetés adódik. Elsőként azt érdemes végiggondolni, hogy az azonnali lemondáshoz való jog hogyan korlátozható.¹⁸

¹⁵ Ezen érvek vizsgálatát az Alkotmánybíróság azzal a jól bevált gyakorlattal hártja el, miszerint ha a testület a támadott jogszabályt alkotmányellenessé nyilvánítja, akkor a további alkotmányi rendelkezések esetleges sérelmét érdemben nem vizsgálja [ld. pl. 44/1995. (VI. 30.) AB hat., 4/1996. (II. 23.) AB hat., 61/1997. (XI. 19.) AB hat., 29/2000. (X. 11.) AB hat.]

¹⁶ 64/1991. (XII. 17.) AB hat.

¹⁷ SÁRI János – SOMODY Bernadette: Alapjogok – Alkotmánytan II. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 104. o.

¹⁸ Természetesen itt nem alkalmazható az Alkotmánybíróság azon tétele, mely szerint az emberi méltósághoz való jog korlátozhatatlan, hiszen az csak az élethez való joggal egységben igaz.

Jelen ügyben az emberi méltósághoz való jog az „általános szabályok szerint”, az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében meghatározott lényeges tartalomnak a szükségességi-arányossági teszttel való meghatározása alapján korlátozható. A teszt elvégzéséhez szükséges annak az alkotmányos vagy legitím jogalkotói célnak is a meghatározása, amely mentén az alapjog korlátozható.¹⁹ Ez a cél pedig a kormányzati stabilitás és működőképesség fenntartása. Tudniillik az, hogy az ország ne maradjon cselekvésre alkalmas, felelős döntéseket meghozni képes kormányzat nélkül. Ezt az alkotmányos célt kell a miniszterelnök önrendelkezéshez való jogával szembe állítanunk, és azt megvizsgálunk, hogy a működőképesség fenntartásához fűződő alkotmányos cél teljesüléséhez szükséges-e a miniszterelnök önrendelkezési jogának korlátozása, valamint hogy a korlátozás arányos-e az elérni kívánt céllal.²⁰ Arra, hogy így módon a lemondási idő „átmegy”-e a szükségességi-arányossági teszt rostáján, ismét kétféle válasz adható, annak függvényében, hogy figyelembe vesszük-e az Alkotmánynak az ügyvezető miniszterelnökre és Kormányra vonatkozó rendelkezéseit. Ha igen, akkor a kérdésre a válaszuk nyilvánvalóan nem, hiszen mivel a működőképesség fenntartásához fűződő alkotmányos cél az ügyvezető miniszterelnökre és Kormányra vonatkozó rendelkezéseken keresztül megvalósul, nincs olyan indok, amely alapján a miniszterelnök önrendelkezéshez való jogának további korlátozása szükségesnek bizonyulhat. Amennyiben viszont az ügyvezető miniszterelnökre és Kormányra vonatkozó szabályokat nemlétezőnek tekintjük, máris sokkal érdekesebb a helyzet: ebben az esetben ugyanis a lemondás és az új Kormány megalakulása közötti időszak ex lex állapot. Egy ilyen helyzet elkerüléséhez pedig a miniszterelnök önrendelkezési jogának valamiféle korlátozása elengedhetetlen, annál is inkább, mivel tulajdonképpen az ügyvezető miniszterelnökre vonatkozó szabályok segítségével is ezt történik. Véleményem szerint ebben az esetben a harmincnapos lemondási idővel megvalósuló jogkorlátozás szükségesnek és arányosnak bizonyulhat akkor, ha a kormányzati működőképesség fenntartásához fűződő alkotmányos céllal állítjuk szembe. A lemondási idő alkotmányossága tehát egyedül a szabály alkalmasságán bukhat meg. A harmincnapos lemondási idő alkalmassága ugyanis meghatározott időponthoz (vagyis harminc naphoz), nem pedig a lemondással bekövetkező ex lex állapot megszűnéséhez kötött. Amennyiben tehát a meghatározott harminc napon belül sem sikerülne az Országgyűlésnek az új miniszterelnököt megválasztania, úgy ezen szabály alapján az átmenet működőképességének további biztosítására nincs lehetőség.

[ZAKARIÁS Kinga – SZIRBIK Miklós: „54. § [Az élethez és az emberi méltósághoz való jog]”. In: Jakab András (szerk.): i.m. 1905. o.]

¹⁹ Ennek a legitím jogalkotói célnak a vizsgálatát az Alkotmánybíróság általában a szükségességi elemek közül végzi el. [GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: „8. § [Alapjogok korlátozása]”. In: Jakab András (szerk.): i.m. 421. o.]

²⁰ Ezen túlmenően természetesen azt is vizsgálunk kellene, hogy a korlátozás alkalmas-e a cél eléréséhez, illetve hogy a jogalkotó a cél eléréséhez szükséges legenyhébb eszközt használja-e (SÁRI János – SOMODY Bernadette: i.m. 49. o.)

Ezáltal viszont a harmincnapos lemondási időt előíró szabály alkalmatlannak bizonyul arra, hogy az alapjog korlátozásával célját elérje, amely így végeredményben nem állja ki az alkotmányosság próbáját.

A magam részéről azonban nem értek egyet azzal, hogy jelen ügyben az Alkotmány 54. § (1) bekezdésének relevanciája lenne. Számomra a miniszterelnök önmegrendelkezéshez való jogát a Kjt. 7. §-ának alkotmányosságával összekapcsoló érvrendszer azon a ponton fogadható el legkevésbé, ahol összemosza a miniszterelnök személyét a miniszterelnöki intézménnyel. Ebben az érvrendszerben ugyanis az azonnali lemondáshoz való jog a miniszterelnöki tisztséget betöltő személy emberi méltóságához való jogából következik. A hangsúly tehát nem magán a közjogi tisztségen, hanem a közjogi tisztséget betöltő személyen van, ami pedig egy dogmatikai félreértés. A miniszterelnök azonnali lemondáshoz való jogának ugyanis nem a tisztséget betöltő személy egyéni jogából kell következnie, hanem magából a tisztségből.²¹

A tisztség által diktált követelmények megállapításához, ebből következően pedig a harmincnapos lemondási idő „tartalmi” alkotmányosságával kapcsolatos álláspont kialakításához az Alkotmány 2. § (1) bekezdésének „*demokratikus jogállam*” fogalma nyújt valódi kapaszkodót. A jogállamiságnak az Alkotmányban két jelzője maradt – a Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam –, a jogállamiság tartalmának kifejtésében azonban egyik sem játszott meghatározó szerepet.²²⁻²³

A demokrácia és jogállamiság összefüggéséről az Alkotmány az általa használt jelzős szerkezet segítségével ad útmutatást. Ettől a jelzős szerkezettől válik nyilvánvalóvá, hogy az alkotmányozók szándéka szerint a Magyar Köztársaság jogállam, mégpedig annak is a demokratikus formája. A jogállam fogalmának alapja pedig – a kezelhetőség kedvéért végtelenül leegyszerűsítve – az, hogy egy jogállam az állami önkényt a jogi norma által kínált formális eszközökkel korlátozza.

---

²¹ Gondoljunk csak bele, hogy hol éreznék az alkotmányellenességet akkor, ha a jogalkotó az Állami Számvevőszék elnökével kapcsolatban olyan szabályozást fogadna el, amelyben az elnöki megbízatás megszűnési okai között nem szerepelne az elnök lemondása. Egy dolgot biztosan éreznék: az a tény, hogy ebben az elképzelt helyzetben a lemondás kizárása alkotmányellenes, nem a tisztséget majdan betöltő személyek emberi méltóságához való jogából, hanem magának a tisztségnek a logikájából következik.

²² SÓLYOM László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 739. o.

²³ Annyi az Alkotmánybíróság általános gyakorlatából is megállapítható, hogy a jogállamiság elvének megsértését jelenti különösen a jogbiztonság, a hatalmi ágak elválasztásának és a demokrácia alapelveinek megsértése. A demokráciával kapcsolatos alkotmánybírói gyakorlat sajátossága abban áll, hogy a testület a demokráciát megvalósító intézményekre vonatkozó állásfoglalásait nem vezette mindig vissza a demokrácia alapelveire, azaz itt nem rendszeresített olyan szóhasználatot, mint például a jogállamiság és a jogbiztonság fogalmának összekapcsolásánál. A demokráciára való meglepően kevés alkotmánybírói hivatkozás ellenére annyi megállapítható, hogy a demokrácia alapelveinek az államszervezet működtetésében állandó jelleggel érvényesülnie kell. [SÓLYOM: i.m. 402. és 739. o.]

Ezt a jogállamiságot a Magyar Köztársaságnak ugyanakkor a demokrácia elve által diktált feltételek mentén kell megvalósítania. A demokrácia által diktált két legjelentősebb feltétel a népfelség és a néprésztétel elve. A népfelség elve alapján minden hatalom a népé; a néprésztétel elvéből következően pedig a nép nemcsak forrása a politikai hatalomnak, hanem közvetlenül vagy képviselői útján maga is részt vesz a döntések meghozatalában.²⁴ Ezen túlmenően a néprésztétel elvének ugyanúgy része az a követelmény is, hogy a népképviselők által viselt közjogi tisztségek (legyen az akár egy országgyűlési képviselőnek, akár a számvevőszék elnökének vagy éppen a miniszterelnöknek a tisztsége) betöltése önkéntes. Senki sem kötelezhető arra, hogy egy közjogi tisztség megválasztására irányuló eljárásban részt vegyen, hogy egy közjogi tisztséget elvállaljon, illetve, hogy akarata ellenére a közjogi tisztséget tovább viselje. Az alkotmányos intézmények jogállami működését súlyosan sérti, ha egy intézmény vezetését olyan személy látja el, aki nem kívánja az adott tisztséget tovább viselni. Olyan, aki nem kívánja a tisztségből adódó jogait gyakorolni, kötelezettségeit teljesíteni, tisztségéből csupán egy jogi norma kényszerítő ereje okán nem képes megszabadulni. Egyetlen olyan – a jogállamiság fogalmához egyébként szintén köthető – alkotmányos elv van, amely alapot ad az azonnali és feltétel nélküli lemondás korlátozásához. Ez az elv pedig az intézmény működőképességének fenntartásához fűződő alkotmányos érdek, az egyes szervek működőképességének biztosításához ugyanis – a tisztségből távozni készülő személy utódjának megtalálásáig – elengedhetetlenek bizonyos korlátozások.

Mindezek alapján az Alkotmány „demokratikus jogállam” fogalmából levezethetővé válik, hogy az alkotmányos intézmények alkotmányos működésének szükségszerű előfeltétele az olyan szabályozás, amely biztosítja a közjogi tisztségről történő lemondás lehetőségét. Azt láthatjuk, hogy ha így, az intézmény oldaláról közelítjük meg a lemondás kérdését, akkor az egyes szabályozási alternatívák alkotmányosságának megítélésében sokkal egyértelműbben tudunk állást foglalni, mintha a lemondáshoz a kérdés személyi oldaláról közelítettünk volna.

A fenti gondolatmenet alapján a Kjt. 7. §-ának harmincnapos lemondási időt előíró szövegrésze tartalmilag ugyanúgy alkotmányellenes, mint az Alkotmánybíráóság „technikai” alkotmányellenességet megállapító határozatában foglaltak szerint.

A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2006. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Ksztv.) megalkotásával a jogalkotó 2006. július 1-jétől megváltozott helyzetet teremtett.²⁵⁻²⁶ Az

²⁴ GYÖRFI Tamás: „2. § [Alkotmányos alapelvek; ellenállási jog] – Demokrácia”. In: Jakab András (szerk.): i.m. 145. o.

²⁵ Ksztv. 18. §-a: (1) A miniszterelnök a köztársasági elnökhöz intézett írásbeli nyilatkozatával mondhat le megbízatásáról.

(2) A miniszterelnök megbízatása a lemondás benyújtásával szűnik meg. A lemondás érvényességéhez elfogadó nyilatkozat nem szükséges.

(3) A köztársasági elnök a miniszterelnök lemondásáról haladéktalanul tájékoztatja az Országgyűlést.

új szabályok szerint a Kormány megbízása a lemondó nyilatkozat benyújtásának pillanatában megszűnik. Ebből rögtön az is következik, hogy a Ksztv. alapján a lemondó nyilatkozatot feltételhez, a nyilatkozat hatályba lépését pedig későbbi időponthoz kötni nem lehet. A Ksztv. abban a tekintetben is egyértelmű viszonyokat kíván teremteni, hogy a Kormány az Alkotmány 39/A. § (5) bekezdése alapján miképpen mond le. A Ksztv. azt az álláspontot képviseli, hogy a Kormánynak, mint testületnek önálló lemondási képessége nincs, ezért amikor az Alkotmány a Kormány lemondásáról beszél, akkor a lemondást ugyanúgy a miniszterelnök útján kell megtenni, mint az ettől eltérő esetekben. Ezzel a Kormány lemondásának intézménye tulajdonképpen kiüresedik.

A Ksztv. 18. § (1) bekezdésében a lemondást írásbeli formához kötő szabály – a lemondási időhöz hasonló módon – csupán 2009. március 21-én, az akkori miniszterelnök lemondásakor került az érdeklődés középpontjába. Mindez annak ellenére volt így, hogy a Kjt. vonatkozó rendelkezéséhez képest az új szabály tartalmi újdonságot nem tartalmazott. Felmerült tudniillik a kérdés, hogy alkotmányos-e az a megoldás, mely szerint a miniszterelnök nyilvánosság előtt bejelentett lemondásának a Ksztv. 18. § (1) bekezdése alapján nincs közjogi következménye, holott az Alkotmány a lemondás alakiságára vonatkozó megkötést nem tartalmaz.²⁷ Úgy gondolom, hogy az alakiság megítélésével kapcsolatban – az általam korábban alkalmazottnak megfelelően – két irányba érdemes indulni. Egyrészt, hogy az írásbeli formát előíró szabály ellentétben áll-e – a harmincnapos lemondási idő alkotmánybírói elbírálásával azonos módon – az Alkotmányban részleteiben is szabályozott lemondási folyamattal, másrészt, hogy az alkotmányellenesség – a harmincnapos lemondási idő tartalmi alkotmányellenességével analóg módon – az Alkotmány egyéb rendelkezései kapcsán fennáll-e. Megítélésem szerint ezen a ponton

(4) A Kormány az Alkotmány 39/A. § (5) bekezdésében meghatározott esetben, a miniszterelnök útján, az (1)-(3) bekezdés megfelelő alkalmazásával mond le.

Ksztv. 20. §-a: (1) A miniszterelnökkel szemben bizalmatlansági indítvány benyújtását bármely országgyűlési képviselő kezdeményezheti. A kezdeményezést az Országgyűlés elnökének be kell jelenteni.

(2) A Kormány, illetve a miniszterelnök az (1) bekezdés szerinti bejelentést követően három munkanapig, illetve a bizalmatlansági indítvány benyújtásától az indítvány feletti szavazás lezárultáig nem mondhat le.

(3) A (2) bekezdésben meghatározott korlátozás időtartama folyamatosan legfeljebb tizenöt nap lehet.

²⁶ Az előadás elhangzását követően az Országgyűlés a tárgykörben új törvényt alkotott, valamint hatályon kívül helyezte a Ksztv.-t. A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. tv. (a továbbiakban: Jogállástv.) azonban a Ksztv.-ből idézett rendelkezésekhez képest tartalmi újdonságot nem tartalmaz. A Jogállástv. 23. §-a és 25. §-a a Ksztv. 18. §-ának és 20. §-ának szó szerinti átvétele.

²⁷ Hadd jegyezzem meg, hogy bizonyos közjogi aktusok érvényességéhez az Alkotmány előírja az írásbeli alakot. Ilyen például az Országgyűlés rendkívüli ülése vagy ülészaka összehívásának kezdeményezése, az Országgyűlés ülésének elnapolása idején az Országgyűlés összehívása, a köztársasági elnök jelölése, valamint a konstruktív bizalmatlansági indítvány benyújtása. [Alkotmány 22. § (3) és (5) bek.; 29/B. § (1) bek.; 39/A. § (1) bek.]

világosan kirajzolódik, hogy a miniszterelnök lemondásának alkotmányi szabályozása hány érdemi ponton hiányos. Mivel pedig a szabályozás nem alkot egy olyan egyértelmű és zárt rendszert, mint amelyet az ügyvezető miniszterelnökre és Kormányra vonatkozó rendelkezések „belépésénél” tapasztaltunk, az Alkotmánybíróság határozatával összhangban azt kell állítanunk, hogy a lemondási eljárást részleteiben szabályozó törvényt nem lehet automatikusan alkotmányellenessé nyilvánítani.

A magam részéről azt gondolom, hogy a lemondás írásbeli nyilatkozathoz kötése – mivel az a lemondás folyamatát nem korlátozza, csupán a lemondás egyik eljárási szabálya – nem áll ellentétben az Alkotmány 2. § (1) bekezdésével. Sőt, a lemondás alakításának előírása nemhogy nem ellentétes a jogállami klauzulával, hanem annak érvényesüléséhez kifejezetten szükséges. Hiszen egy sor bizonytalanságra éppen az adhatna okot, ha a miniszterelnök szóbeli lemondó nyilatkozatát közjogi szempontok alapján igyekeznénk megítélni.²⁸

A Ksztv. 20. § (2) bekezdését azonban érdemes külön is szemügyre vennünk. A rendelkezés szerint a konstruktív bizalmatlansági indítvány kezdeményezésének bejelentésétől számítva gyakorlatilag az indítvány feletti szavazás lezárultáig a miniszterelnök lemondása kizárt. Ennek nyilvánvaló célja az, hogy a bizalmatlansági indítvány feletti szavazás előtt álló miniszterelnök a lemondással ne hosszabíthassa meg hatalmát ügyvezető miniszterelnökként. Mindez azonban megítélésem szerint teljességgel alkotmányellenes módon történik. Ellentétes a rendelkezés egyrészt – a lemondási idő „technikai” alkotmányellenességének analógiáján – az Alkotmányból kiolvasható lemondási folyamattal, ellentétes másrészt – a lemondási idő „tartalmi” alkotmányellenességének analógiáján – az Alkotmány demokratikus jogállam fogalmával is, hiszen nincs olyan alkotmányos érdek, melynek alapján a lemondást korlátozni lehetne. A konstruktív bizalmatlansági indítvány kiüresedésének esetleges veszélye ehhez egyáltalán nem elegendő, hiszen ebben az esetben a bizalmatlansági indítvány elérte célját, elmozdította a bizalomvesztett kormányfőt, valamint katalizálta az utódlás folyamatát. Az a tény, hogy ilyenkor az utódlási folyamat nem a konstruktív bizalmatlansági indítványt, hanem a lemondást követő eljárásnak megfelelően halad tovább, az alkotmányos berendezkedést nem veszélyezteti. Az Alkotmány ügyvezető miniszterelnökre vonatkozó szabályai ugyanis pontosan azt a célt szolgálják, hogy egyrészt időben, másrészt hatáskörben korlátozzák a régi miniszterelnök jogköreit. Az a tény pedig, hogy a miniszterelnök

---

²⁸ Közjogi szempontból ugyanis mit minősíthetünk lemondásnak? Lemondásnak minősül-e, ha a miniszterelnök egy nyilvánosságtól elzárt helyen, szűk körben bejelenti lemondását? Lemondásnak minősül-e, ha a miniszterelnök a távozásról beszél párttársai előtt, de a „lemondás” szó nem hagyja el száját? Lemondásnak minősül-e, ha a miniszterelnök az Országgyűlésben napirend előtti felszólalásában új kormányfő megválasztását kezdeményezi? Ha igen, akkor ez a lemondás mikor lép hatályba? Végül pedig lemondásnak minősül-e, ha az a miniszterelnök, aki egyben országgyűlési képviselő is, aláírásával látja el a Kormányával szemben kezdeményezett konstruktív bizalmatlansági indítványt?

lemondással, nem pedig konstruktív bizalmatlansági eljárással távozik a hatalomból, csupán politikatudományi értelemben teremt eltérő viszonyokat.

Reményeim szerint összességében sikerült megvilágítanom azt a problémahalmazt, amely a miniszterelnök lemondásával kapcsolatban – éppen az Alkotmány hiányos rendelkezései okán – keletkezett. Megítélésem szerint jelen dolgozat abban nyújt segítséget, hogy amíg a lemondás alkotmányi újraszabályozása nem történik meg, addig a kérdéseket rendező jogszabályok alkotmányosságának megítélése során milyen szempontokat érdemes figyelembe vennünk. A szempontrendszer kijelölése által ugyanis meghatározhatóvá válik, hogy mely rendelkezések azok, amelyeket alkotmányossági szempontból – ha nevezhetem így ezt a jelenséget – túlkapásoknak minősülhetünk, és melyek azok, amiket érdemes megtartani még akkor is, ha kétségtelen az, hogy ezen szabályok nem minden esetben az Alkotmány rendelkezéseiből egyértelműen következő szűkítéseket alkalmazznak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ÁDÁM Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Osiris Kiadó, Budapest, 1998
- BALOGH Zsolt – HOLLÓ András – KUKORELLI István – SÁRI János: Az Alkotmány magyarázata. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002
- CSERVÁK Csaba: Milyen a magyar kormányzati rendszer? – A kormányforma fejlődése és problémái. Jogelméleti Szemle, 2004. 4
- HOLLÓ András – BALOGH Zsolt: Az értelmezett alkotmány. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005
- JAKAB András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. Századvég Kiadó, Budapest, 2009
- KILÉNYI Géza: Fejezetek az alkotmányjog köréből – magyar államszervezet. Szent István Társulat, Budapest, 2009
- KÖRÖSÉNYI András – TÓTH Csaba – TÖRÖK Gábor: A magyar politikai rendszer. Osiris Kiadó, Budapest, 2005
- KUKORELLI István (szerk.): Alkotmánytan I. Osiris Kiadó, Budapest, 2007
- KUKORELLI István: Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban. Századvég Kiadó, Budapest, 2006
- MÜLLER György: A kormány felépítése, a kormányfő jogállása és a miniszterek helyzete (1990-2002). Magyar Közigazgatás, 2002. 6
- PETRÉTEI József: Az alkotmányos demokrácia alapintézményei. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2009
- PETRÉTEI József: Magyar alkotmányjog II., Államszervezet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005
- SÁRI János: A Kormány alkotmányos helyzetének alakulása az elmúlt másfél évtizedben (a pártunk és kormányunktól az Unióig). Magyar Közigazgatás, 2005. 6

SÁRI János – SOMODY Bernadette: Alapjogok, Alkotmánytan II. Osiris Kiadó, Budapest 2008

SÓLYOM László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2001

TRÓCSÁNYI László (szerk.): A mi alkotmányunk. Complex Kiadó, Budapest, 2006

VINCZE Attila: „Kabinet-kérdés” – A Kormány lemondási kötelezettsége a bizalom megvonása esetén. Magyar Jog, 2004. 6